

28 Şubat ve Edebiyat

Nurettin Durman

Kültür, sanat ve edebiyat dünyasında zulmü hakim kılmanın yolu sadece yasaklama ve kısıtlamalar ile açıklanamaz. Bunların başka yolları da vardır ve Türkiye'de gayet ustaca uygulanır: El üstünde tutulan bazı kurumlar (medya, güdümlü STÖ'ler, yayınevleri, dergiler vb.) vasıtasıyla, istendik (güdümlü) yoz bir kültür-sanat dünyası oluşturma...

"Postmodern darbe", "derin devlet", "BÇG", "ekonomik kriz" vb. gibi kavramlarla kitlelerin üzerine yumulan "statüko"nun 28 Şubat 1997 tarihinden itibaren gerçekleştirdiği etkinlik, nereden bakılırsa bakılsın, temelde, önceki "ara" dönemlerden farklı bir "üslûbu" taşımaz. Aslında burada kullanılan "ara" kelimesinin de fazladan olduğunu söylemek gerekir. Yani yok öyle bir şey. Sadece, dönem dönem yoğunlaşma veya koyulaşma söz konusu.

Sürecin niteliğini, sırf yazıya giriş olsun diye bu şekilde belirledikten sonra, konunun bizi ilgilendiren yönüne, 28 Şubat ve edebiyat ilişkisine geçebiliriz. Fakat belirtmek gerekir ki, bu tür durumlarda geniş bir alan araştırmasından ziyade, "genel"i temsil edebilecek özel bir birimi tahlil etmek, daha faydalı sonuçlara götürür. Biz de burada, edebiyatı temsil gücünü çeşitli bakımlardan elinde bulundurduğunu varsaydığımız "şiir" türü üzerinde yoğunlaşacağımızı belirtelim.

İlginç Yansımalar

"Kitleleri tıraş etme" sürecinin etkin olduğu dönemlerde kapısına kilit vurulan "özne"lerin başında, edebiyat ve onun kolları gelir dense yeridir. Bu gelenek 28 Şubat sürecinde de gereği gibi uygulanmış, öteden beri yaşanagelen baskı, yasak ve bunların bilumum türevleri, daha bir koyulaştırılmıştır. Şöyle ki; şair ve yazarlar kovuşturulmuş veya tevkif edilmiş; kitap, dergi, seçki ve gazeteler takibata alınmış, toplatılmış ya da yasaklanmış; mahpushanelere sokulabilecek yayınlara nicelik ve nitelik sınırlaması getirilmiş; kültür ve sanat faaliyetleriyle uğraşanlara (gazeteci, şair, yazar, ressam, müzisyen vb.) vergi (defter tutma) yükümlülüğü getirilmeye çalışılmış; kitap fuarlarına bazı yayınevleri ve kitaplar sokulmamış, vb...

Somut örnekleri tek tek sıralamak asıl konumuz olmadığından, yazımızın iskeletini oluşturacak olan şiirden birkaç anekdot aktarmak kâfi gelecektir sanıyoruz. Öyle ki, dönemin "statüko"su, şiir veya şiirsel metinleri kendi hayatıyeti bakımından "tehlikeli" addettiğinden olmalı, bugün kendisine "payanda" gördüğü partinin başkanı sıfatını taşıyan Recep Tayyip Erdoğan'ı, 1997'de Siirt'te yaptığı bir açık hava toplantısında şiir okuduğu için 10 ay hapse mahkum etmiş, Pınarhisar Cezaevi'nde "yatırmış"tır. Benzeri bir durum, İnönü Üniversitesi'ndeki başörtüsü yasağını protesto ederken şiir okuyan bir kız öğrencinin de tutuklanmasıdır. Şiirle ilgili bir başka örnek, geleneksel olarak yapılagelen şiir günlerinin engellenmesi veya kuşatıcı gözlemler altında izin verilmesidir.

Kültür, sanat ve edebiyat dünyasında zulmü hakim kılmanın yolu sadece yasaklama ve kısıtlamalar ile açıklanamaz. Bunların başka yolları da vardır ve Türkiye'de gayet ustaca uygulanır: El üstünde tutulan bazı kurumlar (medya, güdümlü STÖ'ler, yayınevleri, dergiler vb.) vasıtasıyla, istendik (güdümlü) yoz bir kültür-sanat dünyası oluşturma...

Bilindiği gibi, bir ülkede kültür ve sanatı yönlendiren çeşitli kuruluşlar vardır. Bunlardan birisi de şair, yazar, sanatçı örgütleridir. Bunlardan, özgürlük yanlısı olduklarını sürekli olarak gündeme getiren bazıları (Türkiye Yazarlar Sendikası, Edebiyatçılar Birliği, Pen Yazarlar Derneği vb.) bu dönemde genel olarak "statüko"nun yanında yer almışlar, onun fiilleri doğrultusunda bir tavır sergilemişlerdir. Böylece, söz konusu "istendik" dünyanın oluşumuna da katkı sağlamışlardır.

Güdümlü kültür-sanat dünyasının oluşumu gereği, bu dönem içinde kitlelere kaset, CD ve antoloji dolusu manzum metin, "şiiir" diye sunuldu. Üstelik, yukarıda andığımız marazı" medya ve örgütler de bu "furya"yı alabildiğine körükledi. Bu yolda, piyasa işi manzume kaset ve klipler büyük iş(!) ve prim yaptı. İbrahim Sadrı, Yılmaz Erdoğan, Nurseli İdiz, Bedirhan Gökçe, Seyfullah Kartal, Savaş Ay, Kerem Alışık, Ayşe Egesoy, Aynur Aydan, Yekta Göngör Özden vb. "şiiir" ile adları çokça anılan, belki de bu yüzden ortamla zincirleme bağlantıları olan isimler oldular...

Bu dönemin daha ilginç bir yönü, kendisini gerçek şiiir ortamı içinde varsayan ve adları "şair" katalogları içinde yaldızlı harflerle yazılan bazılarının haliydi. Zira, TV'lerde görünmek, dergi, gazete ve gazete ilavelerinde manşet veya kapak olmak, şiiir dışı ilginç konularda demeçler vermek, reklâmlara çıkmak onlar için keyif vericiydi.

Böyle bir ortam içerisinde, şiiir üzerine yapılan konuşma ve tartışmaların konu başlıklarının daha çok "medyatik şiiir", "travesti şiiir", "eşcinsel şiiir", "arabesk şiiir", "müze şiiiri", "laik şiiir/şair" vb. olmaması düşünülemezdi.

28 Şubat Döneminde "Merkezi Türk Şiiiri"

'Merkezi Türk şiiiri' adlandırmasıyla, resmi şiiiri kastediyoruz. Bu şiiir, resmi organlarca yaygın olarak desteklenen, palazlandırılan şiiirdir. Resmi organlar sözüyle, yukarıda andığımız türden güdümlü kurumlan kastediyoruz.

Her dönemin alıştıırılmış, genel kabul gördürülmüş, yaygınlık kazandırılmış bir şiiir anlayışı daima olagelmıştır. 28 Şubat döneminin de "nevi şahsına münhasır" bir şiiir anlayışından söz edilebilir mi? Bu soruyu "evet"le cevaplıyoruz. Zamanın ruhu, yani topluma uygulanan aykırı yapılandırma mekanizmaları, dayatmalar, ister istemez bazı mahfillerde ortak duyuş, kavrayış, ortaya koyuş tarzları; bir arada bulunma kaygıları ve tek tip olanı söyleme girişimlerini gündeme getirecektir. Bu, söz konusu süreçte, öncelikle donuk gruplaşmalar, cemaat ve klik oluşumları, olumsuz etkileşimler tezahür etmiş, bilahare. Özelliklerini aşağıya çıkaracağımız bir şiiir tarzı doğmuştur.

Farklı uygarlık ve düşünce dairelerinden beslenmekle birlikte, söz konusu dönemde, ortada dönüp duran yaygın şiiir anlayışının genel geçer özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz: Tek sesli, yoz bir şiiir... Kaynak aldığı farklı düşünce sistemlerinden ötürü, kimi zaman birbirini reddedebilir kılıkla, birden fazlaymış gibi sanılsa da, tek bir yaygın şiiir... Sünepe bir şiiir: Rahatsız etmeyen, rahatsızlığı sevmeyen... Dört başı mamurluğun, kuş tüyü yatakların, ılımlı ruhların şiiiri... İyi huylu, uyumlu, yumuşak şiiir... Doldurma ve kalabalık dizelerden oluşan bir şiiir... Sesi, boğuk ve genizden olan şiiir... Ve gürültüsüz, tantanasız, kanatsız... Dolambaçlı, karmaşık, laf salatalı bir şiiir. Arızalı şiiir. Çok sahipli, imzasız bir şiiir. Yürekten titreşimler oluşturmeyen, soğuk, gri ve metalik şiiir...

Önceki dönemlere bağlı olarak 28 Şubat sürecinde de edebiyat dünyasına hakim kılınan ve 'süslü yalanlarla, neon ışıklarla, naylon yüzlerle' öne çıkarılan bu resmi şiiirin müteşairlerine getirelim sözü şimdi de. Bu müteşairlerin başlıca olumsuz özellikleri şu şekilde sıralanabilir: Şiiir algısındaki tutarsızlık, şiiir kültüründen kopukluk, felsefi bir tavırdan mahrumiyet...

Sınırları bu şekilde çizilebilecek 'merkezi Türk şiiiri'nden bazı iktibaslar yapmak bu sayfaları kirleteceğinden ve burada ele almayı hedeflediğimiz "karşı şiiir"le ilgili alanımızı daraltacağından, geçiyoruz.

28 Şubata "Karşı Şiiir"

Buraya kadar yaptığımız tespitleri, "28 Şubat sürecinin genel manada edebiyat/şiiir alanındaki yansımaları" olarak kabul edebiliriz. Bu satırlardan itibaren ise, söz konusu süreç içinde Müslüman şairlerin tavırlarını ele almaya çalışacağız.

Bu bölümün ilk satırlarında önce olumsuz bazı muhafazakar şair duruşlarından söz etmeliyiz. Zira, genel bir adlandırmayla "İslamcı cenah"ta adı geçen bazı muhafazakar edebiyatçılar ve onların kalem oynattığı dergiler, şu yanlış kanaati dönem içinde sürekli bir yaygınlık halinde dile getirip durdular: "Şiirin dini olmaz" vs... Bu gruba dahil olan muhafazakarlar, engin bir hoşgörülülikle, kendilerini "öteki" görenlere yamanmayı, onlarla aynileşmeyi seçtiler. Çoğu kez, büyük bir aşağılık kompleksiyle, onlara yaranma yarışına girdiler. Hatta bu muhafazakarlar güruhu, ister istemez olumsuz etkisinde kaldıkları 28 Şubat sürecine karşı, zaman zaman, ilgi duydukları "dostlarının" "sözde muhalif" "yapıt"larına yapıştılar.

Merkezi "piyasa", bu piyasaya ortak olan "muhafazakar kompleks güruh" ve onların malûm atababaları tarafından kendisine pek yüz verilmesine de, bu dönem içinde devrimci ve dinamik bir şiir vardı, yazıldı, okundu. Gerek poetik kaygılarla oluşturulmuş, dolayısıyla ritmi ve ahengi yerli yerinde; gerekse politik bir bilinçle hayata ve topluma bağlı bu devrimci ve dinamik şiir, elbette İslam'ı hayatlarına nakşeden şairler tarafından oluşturuldu. Burada, dikkat edilecek olursa, genel anlamda şiirin başlıca iki yönüne büyük önem verdiğimiz görülecektir: Gerçekten de rafine bir şiirin, ahenk, estetik ve biçim gibi sacayakları bulunur. Bunlar, ritmik ve armonik uyumun ifadesidir. Eskilerin 'bedii tefekkür' dediği estetik ise duygu, hayal, düşünce ve iç ses olgunluğu gibi birbirini tamamlayan birimler topluluğudur. Bu karışımların, değişik birleşimler halinde, bir şair tarafından işlenip dokunması, şiir dediğimiz sarsılmaz binayı oluşturacaktır. Bu anlamda, aşağıya örneklerini çıkaracağımız 'karşı şiir'in her yönüyle dört başı mamur yapılar olduğunu belirtmemize gerek yoktur.

Doğrusu, "statükonun çeşitli dayatmaları"na rağmen, sağlam bir duruş sergileyen 'karşı şiir'in, 28 Şubat'a bakışı hakkında öyle geniş tahliller yapacak zamana hâlâ sahip değiliz. Bunun yerine, dönem içinde yazılmış metinlerden kısa örnekler sunmak, bizce daha akıllı kârdır. Bu arada, dönemi yansıtan, böylece 'çağa ayna tutan' şiirlere bizce örneklik yapabilecekleri kısaca anmak sanırım fazla görülmez:

M. İdris "Derin Çiçek", S. Çelik "Şiğir! Kıt'a Dur", A. Turan "Öteki İnsanların Şiiri", N. Durman "Hoşçakal Hüzünbaz Çocuk", "Perşembe Şiiri", A. Ay "Güne Dair", H. Akın "Karanfili Küstüren Üç Adam", "Sonuncu Yıl (Milenyum) Marşı", C. Yeşilyurt "Ara Yüzey", A. Emre "Yüzbaşı ve Kurbağalar", C. Akkanat "Mahzun Çoban Şiiri", C. Coşkun "Uygunadım", İ. Tenekeci "Reddiye", M. Karanfil "Ebrad Reddiyesi"...

Söz konusu dönem içinde 'kuşatılmışlık ve edilgenlik' bataklığına mağlup olmamış 'karşı şiir'den birkaç alıntıyla yazımızı bitiriyoruz:

"....

atesparelerden müzmin hayatlardan başlayarak

Kerim Allah

elbette şafakla

nur'i ilahi doğacak.

Hadi iyisiniz iyisiniz

bugün de oldu akşam

kıt'a marş marş

sağa bak sola bak

her şiir bir mızrak

her şiir bir mızrak

(N. Durman, Perşembe Şiiri'nden)

"...

/tıpkı bir herkeste oysa, yün iğiren
kanburuna özenle bakan annesinin
tahta kurusu ve
üzerlik otlarıyla tütsülenen evinde/
çok ödüllü üniformasında, şimdi
bunak bir manga uykusu
cılız ve ürkek intihar çizikleri... yazık
her akşam cep saati kırıldıkça,
kurbağalara üzünçsüz sokakları tembihliyor

(A.Emre, Yüzbaşı ve Kurbağalardan)

"Biz böyle böyle seviyoruz bütün uzakları
Saçımızdaki beyazları böyle böyle!
Külrengi akşamları, trenleri, fesleğenleri
Çoğalmanın başlangıcını, taze yaraları
Eskilerden Polatkan, Zorlu ve Adnan Bey'i
Şimdilerde ise Hasan Celâl'i
Çok geç olsa da böyle böyle
Çocuk Ahmed Selim'in ayartan gülüşlerini
Biz, tüneldekiler yarasalar öteki insanlar!..

(A.Turan, Öteki İnsanların Şiiri)

"...

Ah,
Ne hoştur şimdi hanımelleri
Hele erguvanlar altında boğaza karşı
Elif cüzüyle koşan çocuklar.
Şiğir! Kıt'a dur!
Durur mu hiç şiir?

(S. Çelik, Şiğir! Kıt'a Dur'dan)

Haksöz Dergisi Sayı: 143 - Şubat 2003

Kaynak: 28 Şubat ve Edebiyat - Nurettin Durman